

УДК: 347.77:004.8

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-185-192](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-185-192)

Яновицька Анна Віталіївна кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри господарсько-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79000, тел.: (032) 261-65-00, <https://orcid.org/0000-0001-7071-4234>.

Вовк Марія Зіновіївна кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79000, тел.: (032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

ПРАВОВА ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ, ЗГЕНЕРОВАНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ТА ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ НА НИХ

Анотація. Право *sui generis* стосується особливого об'єкта – неоригінального об'єкта, який утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи. Особливість даного об'єкта впливає на встановлення правових механізмів охорони та захисту прав на такий об'єкт. Окрім того, що неоригінальний об'єкт згенерований без безпосередньої участі фізичної особи, він ще й має відрізнятися від існуючих подібних об'єктів. Хоча це може бути результат творчої діяльності, але такий об'єкт не є результатом інтелектуальної діяльності людини у звичному розумінні. Об'єкти права особливого роду (*sui generis*) охороняються із врахуванням загальних положень права інтелектуальної власності.

Через наведене є очевидним, що особисті немайнові права тут не виникають, а тому охороні і захисту підлягають лише майнові права. Суб'єктами тут законодавство визначає володільців майнових прав та осіб, які мають ліцензійні повноваження. У статті досліджено, що серед науковців немає гострих дискусій щодо законодавчого регулювання охорони неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою та майнових прав інтелектуальної власності на них.

Разом з тим, норми, що стосуються захисту права особливого роду (*sui generis*), потребують певних уточнень. Назва статті 55 Закон України «Про авторське право і суміжні права» не зовсім відповідає своєму змісту. Крім цього визначено, що захист права особливого роду може здійснюватися як судом, так й іншими компетентними органами. Однак, на жаль, норма статті не визначає права на самозахист, який може відповідати умовам доцільності та ефективності способів захисту.

Ключові слова. Неоригінальні об'єкти, ІІІ, sui generis, охорона та захист прав інтелектуальної власності.

Yanovytska Anna Vitaliivna candidate of Juridical Sciences, Docent, Docent of the Department of Legal Commercial Disciplines, Lviv State University of Internal Affairs, Horodotska St., 26, Lviv, 79000, tel.: (032) 261-65-00, <https://orcid.org/0000-0001-7071-4234>

Vovk Mariia Zinoviiivna Candidate of legal sciences, associate professor, associate professor of the Department of civil and legal disciplines, Lviv State University of Internal Affairs, Horodotska St., 26, Lviv, 79000, tel.: (032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

LEGAL PROTECTION OF OBJECTS GENERATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DEFENCES OF THEIR PROPERTY RIGHTS

Abstract. The sui generis right refers to a special object - a non-original object that was created as a result of the operation of a computer program without the direct participation of a natural person. The peculiarity of this object affects the establishment of legal mechanisms for the protection and defence of rights to such an object. In addition to the fact that a non-original object is generated without the direct participation of a natural person, it must also be different from existing similar objects. Although it may be the result of creative activity, such an object is not the result of human intellectual activity in the usual sense. Objects of a special type of right (sui generis) are protected taking into account the general provisions of intellectual property law.

Because of the above, it is obvious that personal non-property rights do not arise here, and therefore only property rights are subject to protection and defence. The legislation defines owners of property rights and persons who have licensing authority as subjects here. The article investigates that there are no heated discussions among scientists regarding the legal regulation of the protection of non-original objects generated by a computer program and intellectual property rights to them.

At the same time, the norms concerning the defence of a special type of right (sui generis) need certain clarifications. The title of Article 55 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" does not fully correspond to its content. In addition, it is determined that the protection of a special type of right can be carried out both by the court and by other competent bodies. However, unfortunately, the provision of the article does not define the right to self-defence, which may meet the conditions of expediency and effectiveness of defence methods.

Keywords. Non-original objects, AI, sui generis, protection and defence of intellectual property rights.

Постановка проблеми. Право особливого роду (sui generis) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою є новим інститутом права інтелектуальної власності. Визначення особливостей об'єкта, на який виникає sui generis впливає на встановлення правових механізмів охорони та захисту прав на такий об'єкт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про чималий інтерес науковців до права особливого роду (sui generis) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою. Особливості охорони та / або захисту цього права досліджуються як у контексті прав інтелектуальної власності загалом (О. Кот, О. Харитонова, Р. Шишка, І. Якубівський та ін.), так і у спеціальних наукових працях (К. Зеров, Л. Тарасенко, А. Штефан та ін.).

Мета статті полягає у визначенні основних критеріїв охороноздатності об'єкта права sui generis та особливості реалізації його правової охорони. Разом з тим, враховуємо, що ефективна охорона можлива за наявності певних механізмів протидії порушенням, а тому дослідження захисту права sui generis також відбуватиметься через призму особливостей об'єкта.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [1] (далі – Закон) встановлює два охоронні механізми: авторське право на усі оригінальні твори – оприлюднені та неоприлюднені, завершені та незавершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, а також способу вираження (стаття 7), та право особливого роду на неоригінальні об'єкти (стаття 8).

До категорії «неоригінальний об'єкт» віднесено об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта, тобто згенерований комп'ютерною програмою (стаття 33); бази даних, що не є оригінальними, тобто якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин не є результатом інтелектуальної діяльності (стаття 8).

Варто погодитись із А. Штефан, що відсутність безпосередньої участі людини виявляється, на разі, не в повністю автономному функціонування ШІ, чого людство ще не досягнуло, а в іншому: людина здійснює налаштування ШІ, завантажує у нього певні дані, дає команду розпочати процес аналізу даних або синтезу інформації на основі здійсненого аналізу, проте не керує кожним кроком, який потрібно зробити комп'ютеру. Людина не впливає на зміст цього об'єкта, котрий залежить тільки від вибору комп'ютера, а тому об'єкт є згенерованим без безпосередньої участі людини [2, с. 77].

Ще одним критерієм, необхідним для віднесення об'єкта до «неоригінального» є те, що він «відрізняється від існуючих подібних об'єктів».

Вважаємо, що це оціночний критерій, оскільки досить важко визначити, що собою являє різниця, яка достатня для розмежування порівнюваних об'єктів.

Третій критерій – об'єкт (база даних) не є «результатом інтелектуальної діяльності». Незважаючи на те, що йде мова про штучний інтелект, однак не йдеться про інтелектуальну діяльність. О. Харитонova зазначає, як і Стокгольмська конвенція 1967 р., Цивільний кодекс України визначає поняття об'єктів інтелектуальної власності шляхом невичерпного переліку результатів інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона. При цьому, науковиця підкреслює, що об'єктом права інтелектуальної власності є не кожен результат творчої діяльності, а лише той, який відповідає вимогам закону [3, с. 334]. З цим слід погодитись, бо слушною видається й думка Р. Шишки про те, що за штучним інтелектом варто визнати право на творчість; бо й залучення до творчої діяльності тварин чи творчість людини під впливом психічних контактів із тваринами лише розширює можливості людини [4, с. 14]. Разом з тим, творча діяльність ШІ не може визнаватись інтелектуальною діяльністю. У будь-якому випадку, для, навіть, самостійного творчого результату – ШІ першочергово потребує участі людини для його запуску.

Право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, виникає внаслідок факту генерування цього об'єкта і починає діяти з моменту його генерування (стаття 33). При цьому, як зазначено у Законі, у результаті утворення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, особисті немайнові права не виникають.

Суб'єктами права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, Законом визначено володільців майнових прав та осіб, які мають ліцензійні повноваження. Тут слушно зауважує Л. Тарасенко, якщо з володільцями майнових прав на комп'ютерну програму все цілком зрозуміло і логічно, то щодо осіб, які мають ліцензійні повноваження на неї, виникають питання. Науковець звертає увагу на невизначеність «ліцензійних повноважень», адже ліцензія може бути виключна і невиключна. Отже, у разі генерування нового неоригінального об'єкту комп'ютерною програмою, на яку має ліцензійні повноваження законний користувач, який володіє нею на засадах невиключної ліцензії (наприклад, EULA, чи інша подібна ліцензія), виникає питання щодо належності майнових прав на такий новостворений об'єкт [5, с. 307-308].

Обсяг майнових прав суб'єкта права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, визначається згідно із статтею 12 Закону. Таким чином, як і суб'єкт авторського права, суб'єкт права особливого роду має право надавати дозвіл на використання неоригінального об'єкта чи встановлювати заборону тощо.

Якраз охорона прав особливого роду спрямована на забезпечення реалізації законних прав та інтересів суб'єктів таких прав. Строк чинності

права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, спливає через 25 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного за роком, в якому згенеровано неоригінальний об'єкт.

Відповідний суб'єкт користується правом особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, який згенерований комп'ютерною програмою з використанням об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, – за умови дотримання цим суб'єктом прав суб'єкта (суб'єктів) авторського права або суміжних прав, твір (твори) або об'єкт (об'єкти) суміжних прав якого зазнав (зазнали) використання у процесі генерування такого неоригінального об'єкта. Вимога дотримуватись відповідних прав стосується й випадку, коли неоригінальний об'єкт був згенерований із використанням іншого неоригінального об'єкта (стаття 33).

Закон передбачає виключне право суб'єкта права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, надавати іншим особам дозвіл на використання цього об'єкта будь-якими способами на підставі договору. Також суб'єкт наділяється правом відчужити права особливого роду (*sui generis*) на користь іншої особи. Важливо зазначити, що відповідні права реалізуються у порядку, визначеному статтями 50 та 49 Закону відповідно.

Загалом, основні елементи режиму правової охорони об'єктів, згенерованих ШІ, не викликають зауважень серед науковців. Однак, залишаються певні прогалини, на які все ж звертають увагу. Так, А. Штефан веде мову про те, що на відміну від авторського права і суміжних прав, які мають спеціальні знаки для повідомлення про майнові права, для права *sui generis* на об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою без безпосередньої участі людини, такий спеціальний знак не вводиться. На думку науковиці такий знак можна запровадити і, на відміну від авторського права і суміжних прав, де використання відповідного знаку здійснюється на розсуд відповідного суб'єкта, для права *sui generis* може бути доцільним обов'язкове нанесення такого знаку на оригінал або копію об'єкта [2, с. 82-83].

Крім того, чинники проблем вирішення змісту охорони інтелектуальної власності: зовнішні та внутрішні і серед них реальна потреба, ступінь впливу на економіку країни і майновий стан окремих суб'єктів тощо. При цьому, Р. Шишка визначає загалом два напрямки охорони цих прав: міжнародний та внутрішній [4, с. 23]. Очевидно, що взаємозв'язок між цими напрямками є суттєвим. К. Зеров звернув увагу, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» ще на етапі проекту містив положення, схожі до положень статті 7 Директиви «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 року (96/9/ЄС), де правова охорона надається не тільки оригінальним базам даних, а й неоригінальним базам даних за допомогою права особливого роду — права *sui generis*, яке передбачає окремий строк правової охорони та інший обсяг

правомочностей правоволодільця [6, с. 32]. Видається, що вдосконалення правового регулювання і встановлення ефективних механізмів правової охорони неоригінальних об'єктів буде залежати від світових тенденцій правового регулювання ІІІ [7].

Захист прав на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, за Законом відбувається із урахуванням вимог статті 55. Слід звернути увагу, що назва статті не зовсім відповідає змісту. Очевидно, що застосування її норм до права *sui generis* повинно бути відображено й у назві самої статті.

Разом з тим, стаття 55 визначає, що з метою захисту, особи, яким належить право особливого роду (*sui generis*), можуть звертатись до суду чи інших органів, відповідно до їх компетенції. Цікавою є думка О. Хавронюка про застосування самозахисту. У порядку самозахисту, науковець пропонує застосовувати, зокрема: вимогу про опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення та вимогу про припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав, але у частині, що не пов'язана з призупиненням митних процедур [8, с. 83]. Хоча й неможливо визначити усі способи, вважаємо, що право на самозахист має теж бути закріплено у статті 55 Закону. Як зауважує О. Кот, можливість захисту – є гарантією самого суб'єктивного права [9, с. 176].

Щодо судового захисту, ч. 2 статті 55 Закону визначає, що звернення може бути з будь якою вимогою, у тому числі, про визнання права; відновлення становища, яке існувало до порушення; припинення та/або заборону вчиняти дії, що порушують право чи створюють загрозу їх порушення; стягнення винагороди, передбаченої законодавством; відшкодування моральної шкоди; відшкодування збитків, завданих порушенням, включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним права або стягнення компенсації; припинення підготовчих дій до порушення, у тому числі шляхом призупинення митних процедур, якщо є підстави вважати, що на митну територію України чи з митної території України можуть бути пропущені піратські примірники, засоби обходу технологічного засобу захисту тощо; опублікування за рахунок порушника в засобах масової інформації даних про допущені порушення та судові рішення щодо цих порушень.

Важливо зазначити, що будь який спосіб захисту повинен бути доцільним та ефективним. Слушно зауважує І. Якубівський, що вимога визнати дії такими, що порушують майнові права інтелектуальної власності не може вважатись ефективним способом захисту [10, с. 398].

Як видно, способи захисту права *sui generis*, як і способи захисту майнових прав інтелектуальної власності загалом – невичерпні, а отже

визначатимуться не лише аналізованим Законом. Тому слід погодитись з думкою, що способи захисту майнових прав інтелектуальної власності встановлюються: спеціальними нормами (Закон України «Про авторське право і суміжні права»); загальноінституційними нормами (стаття 432 Цивільного кодексу України); загальногалузевими нормами (стаття 16 Цивільного кодексу України) [10, с. 402; 11]. Із врахуванням особливостей об'єкта, наведена класифікація стосується і способів захисту права *sui generis*.

Висновки. Охорона та захист права *sui generis* на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, реалізуються із врахуванням законодавчих вимог до об'єкта. Охорона прав особливого роду спрямована на забезпечення реалізації законних прав та інтересів суб'єктів таких прав. У науковій літературі доволі мало критичних зауважень до нормативного регулювання охоронних механізмів, натомість, видається, що захисні механізми ще потребують вдосконалення.

Література:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 No 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461>
2. Штефан А. Об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою (штучним інтелектом) без безпосередньої участі людини: перший світовий досвід правової охорони. *Теорія і практика інтелектуальної власності*, 2023. №1-2, С. 75-85.
3. Харитоновна О. І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*, 2011 (59), С. 329-335.
4. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2004. 37 с.
5. Тарасенко Л. Л. Право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. *Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Київ, 26 квітня 2022 р.). КІП ім. Ігоря Сікорського, 2023. С. 304–310.
6. Зеров К. Огляд теоретичних підходів щодо правової охорони об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту у сфері авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*, 2021. (6), С. 25-37.
7. Яновицька А. В. Гармонізація процесів нормативного регулювання використання штучного інтелекту в Україні та інших країнах Європи. «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2024. No 4(32) 2024. С. 593-602.
8. Хавронюк О. О. Цивільно-правовий захист баз даних: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2021. 250 с.
9. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
10. Якубівський І. Є. Набуття, здійснення та захист майнових прав інтелектуальної власності в Україні: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 309 с.
11. Юнін О. С. Щодо проблем кадрової роботи в органах внутрішніх справ України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. No 2. С. 129–131.

References:

1. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy [On copyright and related rights: Law of Ukraine] (2022) No 2811-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461> [in Ukrainian].
2. Shtefan A. (2023). Obiekty, zghenerovani kompiuternoiu prohramoiu (shtuchnym intelektom) bez bezposerednoi uchasti liudyny: pershyi svitovyi dosvid pravovoi okhorony. [Objects generated by a computer program (artificial intelligence) without direct human involvement: the first global experience of legal protection]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti - Theory and practice of intellectual property*, (1-2), 75-85. [in Ukrainian].
3. Kharytonova O. I. (2011). Subiekty ta obiekty pravovidnosyn intelektualnoi vlasnosti. [Subjects and objects of legal relations of intellectual property]. *Aktualni problemy derzhavy i prava - Actual problems of the state and law*, (59), 329-335. [in Ukrainian].
4. Shyshka R. B. (2004). Okhorona prav subiektiv intelektualnoi vlasnosti u tsyvilnomu pravi Ukrainy. [Protection of the rights of intellectual property subjects in the civil law of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].
5. Tarasenko L. L. (2023). Pravo osoblyvoho rodu (sui generis) na neoryhinalni obiekty, zghenerovani kompiuternoiu prohramoiu. [The right of a special kind (sui generis) to non-original objects generated by a computer program]. *Stvorennia, okhorona, zakhyst i komertsializatsiia obiektiv prava intelektualnoi vlasnosti - Creation, protection, protection and commercialization of objects of intellectual property law: materials of the VI All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation (Kyiv, April 26, 2022)*. (pp. 304–310) KPI named after Igor Sikorskyi. [in Ukrainian].
6. Zerov K. (2021). Ohliad teoretychnykh pidkhodiv shchodo pravovoi okhorony obiektiv, zghenerovanykh systemamy shtuchnoho intelektu u sferi avtorskoho prava i sumizhnykh prav. [An overview of theoretical approaches to the legal protection of objects generated by artificial intelligence systems in the field of copyright and related rights]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti - Theory and practice of intellectual property*, (6), 25-37. [in Ukrainian].
7. Yanovytska A. V. (2024). Harmonizatsiia protsesiv normatyvnoho rehuliuвання vykorystannia shtuchnoho intelektu v Ukraini ta inshykh krainakh Yevropy. [Harmonization of processes of regulatory regulation of the use of artificial intelligence in Ukraine and other European countries]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii - Scientific Innovations and Advanced Technologies (Management and Administration Series, Law Series, Economics Series, Psychology Series, Pedagogy Series)*. 2024. No 4(32). 593-602. [in Ukrainian].
8. Khavroniuk O. O. (2021). Tsyvilno-pravovyi zakhyst baz danykh. Civil and legal protection of databases. *Candidate's thesis*. Kh. [in Ukrainian].
9. Kot O. O. (2017). Zdiisnennia ta zakhyst subiektyvnykh tsyvilnykh prav: problemy teorii ta sudovoi praktyky. [Implementation and protection of subjective civil rights: problems of theory and judicial practice]: the monograph. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].
10. Yakubivskiy I. Ye. (2018). Nabuttia, zdiisnennia ta zakhyst mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti v Ukraini. [Acquisition, exercise and protection of intellectual property rights in Ukraine]: the monograph. Lviv: LNU named after Ivan Franko Lviv: LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
11. Yunin O.S. Concerning the problems of personnel work in internal affairs bodies of Ukraine. *South Ukrainian legal journal*. 2006. No. 2. P. 129–131. [in Ukrainian].